

QOCALIQDAN CAVANLIĞA QAYIDİŞ

Zakir BAYRAMLI

(Əvvəli ötən saylarımda)

HAŞİYƏ: Altımişinci illerin birinci yarısında Bakı şəhərində texnikumun əyani şöbəsində təhsil alırdım. Həmin dövrədə Azərbaycan Teatr İnstитutunun tədris korpusu, Bakı şəhər prokurorluğunun istintaq şöbəsi, "Azərbaycan gəncləri", "Azərbaycan pioneri" qəzeti və jurnalı, eləcə də bir sira başqa idarələr kecmiş "Kommunist" küçəsindəki 1113 nömrəli yeddi mərtəbəli binada fəaliyyət göstərirdi. Bakı Plan-Ucot texnikumunun tələbə yataqxanası da həmin bina-nın (texminən indiki "İçəri şəhər" metro stansiyası ilə üz-bəüz) yeddinci mərtəbəsində yerləşirdi.

Həmin illərdə mən demək olar ki, həftədə 2-3 dəfə teatra yeni tamaşalara baxmağa və kinoya gedirdim. Baxdığım teatr tamaşalarında görkəmli şairimiz Səməd Vurğunun "Vaqif" dramı (ümümlikdə mən bu tamaşaya 10 dəfədən cox baxmışam) və tanınmış yazarı İlyas Əfəndiyevin səhnə əsərləri daha cox oynanılan tamaşalardan idi.

HAŞİYƏ: Azərbaycan Akademik Dram Teatrında İ.Əfəndiyevin "Sən həmişə mənimləsən" pyesi tamaşaya qoyulmuşdu. Həmin vaxtda tamaşada baş rolda Azərbaycanın xalq artisti Əli Zeynalov, onunla tərəf müqabilində isə tələbə olmasına baxmayaraq gənc artist Amaliya Pənahova oynayırdı.

Mən Amaliya xanımı o vaxtlarda bir nece dəfə yaxından gördüyüümə görə onu tanıydım. Bir tamaşacı kimi də onun yüksək qabiliyyətinə, tükənməz həvəsinə və enerjisinə, coşqun temperamentinə, səhnəyə yenilik gətirən zövqünə və bacarığına, nadir və cingiltili səsinə heyran idim.

Baxdığım həmin günü tamaşa məhəbbətdən bəhs edirdi. Pyesdə gənc qız Nargilə atası yaşında olan Həsənzadəyə aşiq olmuşdu. Və uşaq səmimiyyətile o, bu vurğunluğu etiraf edirdi. Əsər boyu bu adı istək sanki öz məcrasından çıxaraq get-gedə qeyri-adi məhəbbətə cevirlirdi.

Həsənzadə özünə dəfələrlə "qoca" desə də Nargilə buna məhəl qoymurdu. Hələ gənc, həyatda bərkə-boşa düşməmiş Nargilə Həsənzadənin onun sevgisinə olan bigənliyinə hec cur inanmadı. Gənc qız belə cətin həyatı məsəleyə həm tələsik, həm də şübhə ilə yanaşırdı. Nəhayət, yaş fərqi öz sözünü deyə bildi. Tərəflər arasında yaranmışqədə olan bu qeyri-adi və qeyri-mütənasib sevgi münasibəti sonda məhv və doğru gedirdi. Eşq macərası baş tutmadı. Əsərin sonu mənəvi əzabla, böyük peşmənciliqlə və ayrıqla nəticələndi.

Həyatda hamı kimi dahilər və müteffekirlər də sevir. Onların sevgisi daha cılqın, daha alovlu və möhtəşəm olur. Ali məktəbdə oxuduğum illərdə siyasi-iqtisad müəllimimiz, iqtisad elmləri doktoru,

professor Həbib Şirinov dahi mütəfəkkir və alim K.Marks haqqında olan bir sevgi hekayetini bizə belə nəql edirdi:

HAŞİYƏ. Karl Marks "Kapital" əsərini yazdıqdan sonra onu sevgilisi, gələcək həyat yoldaşı, dostu və köməkçi Jenniyə göndərir. Sevgilisi kitabı alıb oxuduğdan sonra ona qısa məzmunda belə bir cavab məktubu yazır: "Cənab Marks, sizin kitabı sevə-sevə, başdanbaşa oxudum. Lakin orada məhəbbətdən hec bir əsər-əlamət görmədim". Marks məktubu alır, o saat da onu oxuyub istədiyi qızı belə cavab yazır: "Madonna, mənim kitabım bütünlük sevgi ilə doludur. Siz onu cox tələsik oxumuşsunuz. Xahiş edirəm, əsəri yenidən, tələsmədən aramla oxuyun. Hər cümləni oxuduğdan sonra qısaca fasılə verin. Həmin cümlənin mənasını tam dərk etdiqdən sonra yeni cümləni oxumağa kecin". Jenni Marks deyən qayda üzrə kitabı ikinci dəfə tam oxuyub başa catır. Və sonda, doğrudan da, əsərin böyük sevgi və məhəbbətlə yazıldığını dərk edir. Yenidən məktub yazaraq Marksə öz razılığını və sevgisini bildirir.

Məhəbbət ilahi bir hissdir. Bu hissi duymaq, göz-qışla, gizli işarələrlə danışmaq, bir-birinin qəlbini oxumaq şansı isə yalnız birbirini həqiqi sevən cütlüklərə məxsusdur:

yolla daxilindəki mənfi emosiyalarını boşaldır. Və Mariyanın başının kunstka-merada daimi olaraq saxlanılmasına göstəriş verir.

"Məhəbbət" deyən anlayış başqa bir dünyadır. O canla-qanla qovuşan, yalnız ürəkdən gələn ülvə istək, mütərəqqi və demokratik qaydalar əsasında formalasılır. Bu secim yolu ancaq bir-birini sevən gənclərin öz əlində olmalıdır. Bu işə kənar müdaxilə edilməsi yolverilməzdür. Oğlanı və qızı sevmədiyi, istəmədiyi halda bu yolla getməye məcbur etmək valideynlər üçün böyük günahdır. Təzə qurulacaq ailə həyatına bu cür kənar müdaxilələr həm ailəyə və həm də cəmiyyətə hec vaxt uğur gətirə bilməz. Bir-birinə qovuşmaq istəyən gənclər arasında ümumi razılıq əldə edilmədiyi halda, bəzən valideynlər bu işə qoşula bilər. Bu şərtlə: Yalnız anlatmaq, başa salmaq, nümunə göstərmək, izah etmək, həqiqəti sübuta yetirmək, barışığa dəvət etmək, düz yol göstərməklə onlara köməkli etmək.

Sevgi, məhəbbət məsəlesi öteri hissələrə deyil, gözlə görməyə, qəlbə yaranan istəyə və ağılin gücünə əsaslanmalıdır. Sevgi insani hissələrin ən zərifi, ən coşğunu və cilgilinidir. **Sevgi və məhəbbət görüb-bəyənmək, candan-qandan gələn istək, ürəkdən gələn həzz, estetik zövq deməkdir.** Görəmədən, tanımadan və bəyənmədən sevmək və evlənmək ne qədər cətindir, sonradan sevmədiyin adamla birgə yaşamaq məsələsi də bir o qədər cətin olacaqdır.

Öz sehri, təravəti, gözəlliyi və ülviliyi ilə gəncliyi bəzəyən, onun həyat yolunda sədaqət cırağını yandıran, ömr yolunu daha da işqli, mənali və xoşbəxt edən məhəbbət haqqında mən yazdım aşağıdakı qəzəldə məhəbbətin gücünü və onun insan həyatındaki misilsiz rolunu tərənnüm etməyə çalışmışam:

Mən urəklərə məlhəm olan, gənclərin ailə səadətinə və xoşbəxtliyinə yol acan həqiqi, ürəkdən gələn, gözün hərtərəfli yoxlamasından, ağılin isə ən xırda süzgəcindən süzülüb kecərək hər iki tərəfdən bəyənilən saf məhəbbətin tərəfdarıyam. Cənbi yalnız saf sevgi və məhəbbət əsasında uzun ömürlü ailə həyatı qurmaq mümkündür.

Dahilər demişkən, güclə ölümə getmək olar, ancaq güclə sevmək olmaz.

HAŞİYƏ. Deyirlər ki, XVIII əsr də rus carı I Pyotr əslən Şotlandiyadan olan gənc qadın Mariya Hamiltonu cox sevirmiş. Arada o eşidir ki, həmin qadın onun yavəri İvan Orlovla da görüşür. Car Mariyanın bu hərəkətinə görə onun ölümə məhkum olunması üçün sərəncam verir. Mariya isə əvvəlki işkəncələrə və ölüm qorxusuna əhəmiyyət verməyərək yenə də "Mən İvan Orlovu sevirem" – deyərək ölüm yolunu secir. Yazıcı və tarixçilərin yazdığını görə məhkum Mariya ağ paltarda eşafota qalxaraq təzim edir. İmperator da orada idi. Qızı yaxın məsaflədə dayanan car dözə bilməyib bir göz qırpmında onu özünə tərəf cekir, lakin o saat Mariyanın nifret dolu gözlərini görən kimi əli boşalıb yanına duşur. Bir an içərisində sarsılıraq Mariyanın məhəbbəti qarşısında gücsüz olduğunu hiss edir. Car acıq-aydın görür ki, Mariyanın İvan Orlova olan sevgisi ölümənən güclüdür. Mariya imperatorun məhəbbətini, eləcə də ona göstərəcəyi qayğını və mükafatı sununca dəfə də rədd edərək irəli gəlir. Başını kəsilmək üçün edam meydancasındaki kötüyün üzərinə qoyur.

Car vurulmuş başı qanlı axa-axa eşofdan götürərək dodaqlarından öpür. Bu

Sevginin, məhəbbətin yaşı yoxdur. Gəncliyin ilk dövru (14-18 yaş) təkcə orqanizmin böyüməsi, yeni formada qurulması və formalasılması ilə öz işini bitmiş hesab etmir. Bu yaş mərhələsində gənclərdə – oğlanlarda, həm də qızlarda vurğunluq əlamətləri cücerib get-gedə inkişaf etməyə başlayır. Sevgi və məhəbbət mövzüsü hər yaşıda aktual olur və hamını maraqlandırır. Deyərdim ki, bu ülvə hissələr insan dünyaya gələndə sanki onunla birləşdə doğulur. Gözlə görmədən, qəlblə duymadan sevmək olmaz. Bu sözu mən yox, dahi filosoflar söylemişdir:

HAŞİYƏ. Hindistanın qədim filosoflarından biri dostluq və məhəbbətdən səhbat acarkən belə bir fikir söylemişdir: "Qəlbin əyləncəsi-dostluq, ağılm əyləncəsi – hörmət doğurur. Məhəbbət isə özündə həm onu, həm də bunu birləşdirərək eyni zamanda başqa cinsdən olan adama dərin, güclü hissədə meydana çıxır".

Sevgi və məhəbbətin yaşı yoxdur. Məhəbbət- insan ömründə fəsillərin ən gözəli, həmişə baharıdır. Mən də istər gənclik dövründə, istərsə də bu günlərdə sevgiyə, məhəbbətə hec vaxt bigane olmamışam. Məhəbbət həmişə saflığı və təmizliyi sevir. Ən gözəl məlumat adət və ənənələri, sağlam həyat tərzilə cilalanın mükəmməl əxlaqi dəyərləri özündə birləşdirir. Məhəbbət bir-birinin yolunda can qoymaq, etibarlılıq, qarşılıqlı sevgi və inam deməkdir. Məhəbbət bir cox arzu və xəyalların çin olması üçün sağlam və firavan gələcək uğrunda mübarizəyə birləşən güc-qüvvət deməkdir.

Məhəbbət qocalmır. Məhəbbət – hava, su, günəş və qida kimi hər yaşda insana lazımdır. O hec vaxt qocalmır. Ona görə ki, o Allah-Taala tərəfindən insana hədiyyə edilir. Məhəbbət elə bir ilahi hissdir ki, insanın yaranan anından ta ömrünün sonundək həmişəcavandır. Qidalanma olmadan insan uzun müddət yaşaya bilmədiyi kimi sevmədən, sevilmədən də yaşaya bilməz, yaşasa da ancaq faydasız, boş-boşuna gün kecirmiş olar:

MƏNDƏN SEVGİ ŞƏİRİ İSTƏYƏN GÖZƏL

Bir səhər oyanıb durduq qarşımızda,
Mənənə məhəbbətdən şeir yaz dedin.
İlləri azaltdın yenə yaşamda,
Elə yaz, gətirsin xoş avaz dedin.
Sən mənim həyatım, böyük dünyamısan,
Mənənənən şeirə necə sığdırırm?
Canlı duyğularım, şirin röyamsan,
Verim nəşriyyata sözmü yiğirdim?
Məndən sevgi şeri istəyən gözəl,
Gənclik dövrümüzü vurmuşqə başa.
Bizə lazımdırı bu yaşıda qəzel?
Mənənənən şeirəmə səvəfa.
Eşqin bostanına durub daş atdin,
Mənənə məhəbbətdən şeir yaz dedin.
Sən mənənənənən təzə bir ömür yaşatdırın,
Bir az gec olsa da, yaman saz dedin.

On birinci fasil GƏNCLİK SAF MƏHƏBBƏTLƏ TƏZƏ QURULAN AİLƏNİN BƏZƏYİDİR

Gənclər ailə qurmaq istərkən öz nikahlarını rəsmiləşdirməzdən qabaq mütləq nikaha hazırlıq mərhələsindən kecməlidirlər. Evlənən gənclərin hərtərəfli həkim müayinəsindən kecməsi də gələcək ailənin sağlam təməl üzərində qurulması və nikahın uzunömürlü olması üçün ən vacib faktordur. Cünki nikaha girən şəxslərin fiziki və psixoloji cəhətdən kamil olması gələcəkdə möhkəm ailənin qurulmasında mühüm amil hesab olunur.

Ailə - Ensiklopedik lügətdə nikaha və ya qan qohumluğuna əsaslanan kiçik qrupa deyilir. Bu qrupun üzvləri məisət birliliyi baxımından bir-birinə cox yaxındır. Mənəvi və maddi cavabdehliyə, eləcə də köməyə görə qrup üzvləri arasında möhkəm bağlılıq vardır. Cəmiyyətin iqtisadi bazısı necədir, ailənin vəziyyəyi də o qaydaya uyğundur. Mehriban və saf ailə münasibətləri insanın sağlam ömr sürməsində əsas rol oynayır. İnsan gününün 8 saatını işdə kecirirsə, qalan 16 saatın cox hissəsini evdə olur. Ailənin gümrah və sağlam olması, onun gündəlik maddi və mənəvi tələbatının ödənilməsi, uşaqların düzgün ailə təriyəsi- bütün bunlar hamısı ailədə yaxşı və mehriban münasibətlərin qurulmasından cox aslıdır.

Nikah - mənəvi-huquq ittifaq olub kişi və qadının məhəbbətinə əsaslanır. Ailədə əxlaq qaydalarına yüksək seviyyədə əməl edilməsi cavan ər və arvadın, eləcə də digər ailə üzvlərinin bir-birinə hörmət və kömək etməsi həmin ailənin möhkəm bünövrə üstündə dayanmasını sübut edir. Əgər ailə üzvlərinin hər biri öz hüquq və vəzifəsinə əməl edirsə, ailədə sakitlikdərsə, qarşılıqlı anlaşılma varsa və ailə ictimai əxlaq normalarına əməl edirsə, pis verdişlərdən tamamilə uzaqdırısa bu ailə təriyəli ailə hesab oluna bilər. Ailə huququ ər və arvadın, eləcə də ailənin digər üzvlərinin əmlak hüquqlarını və digər məsələləri tənzimləyir. Lazım

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

Ölkənin iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdıqca, iqtisadi qüdrəti artıqca əmək haqqı və ya pensiya formasında ailələrin real gəlirləri də artmağa başlayır. Yəni cəmiyyətdəki bu müsbət iqtisadi və sosial deyişikliklər ailənin də sosial vəziyyətini deyişdirərək onu iqtisadi və mənəvi cəhətdən daha da möhkəmləndirir.

Böyük alman filosofu **Hegel Georg Wilhelm Fridrix** (1770-1813) ailə münasibətləri haqqında belə bir fikri ifadə edirdi: "Ailə münasibətlərinin hüquq tərəfi olsa da, onlar mənəvi tərəfə, məhəbbət və etibar prinsipinə tabedir".

Həyatda hər şeyin norması olduğu kimi ailə normaları da mövcuddur. Və bu normalar aşağıdakı 3 qrup halında fəaliyyət göstərilər. **Birinci**, ər və arvadin, eləcə də ailənin qalan üzvlərinin əmlak münasibətini tənzimləyən normalar. **İkinçi**, ailədaxili ünsiyəti və ailə üzvləri arasındakı münasibətləri tənzimləyən normalar. **Üçüncü**, ailənin hər bir üzvünün, o cümlədən ata və ananın, eləcə də digərlərinin ailəyə və cəmiyyətə münasibətini tənzimləyən normalar.

Ailənin vahid büdcəsi olmalıdır. Atanınan və ailənin başqa üzvlərinin bütün qazancları: əmək haqqları, pensiya və yardımçıları, eləcə də digər gəlirləri bu bütçəyə toplanmalıdır. Əgər yaşlı ata və ana gənc ailə ilə birlikdə yaşayırsa, onlara böyük hörmət və qayğı gösterilməlidir. Ona görə ki, onlar yaşa dolublar, artıq əvvəlki kimi sağlam və qıraq deyillər. Bu səbəbdən də, onların ciddi köməyə ehtiyacları vardır. Ailədəki yaşlı və qoca insanlara köməklik təkcə övladlıq borcu deyil, həmdə onların vətəndaşlıq vəzifəsidir.

Ana və ata pensiyaya cıxdıqdan sonra onların ünsiyətə böyük ehtiyacı yaranır. Valideynlərin ünsiyət tələbatını ödəmək isə övladların üzərinə düşür.

QOCALIQDAN CAVANLIĞA QAYIDİŞ

HAŞİYƏ: Ailədə hər şey öz axarındadır. Ev-eşik, arzu edilən hər cür şərait: mebel və digər təchizat, normal dolanışq, yeməkicmək, geyim-kecim, kommunal-təsərrufat ehtiyaclarının normal ödənilməsi və digər təminatların hamısı vardır. İsləyənlər yaxşı maaş, təqaüddə olanlar isə normal pensiya alırlar. Ancaq bu cavan ailədə bircə catışmayan şey var, o da səmimiyyət və mehbərbəciliqdır. Eyni zamanda böyüye-kiciyə, xüsusiylə ağsaqqala və ağbircəyə hörmət qoyulmur. Onların acı və tikanlı sözlərlə hər gün ovqatı zəherlənir. Bundan başqa ailədə hec kim bir-birinin sözünü eșitmir.

Ailədaxili münasibətlərin yaxşılaşması hər bir ailənin möhkəmlənməsi deməkdir. Böyük rus yazıcısı, "Hərb və sülh" epopeyasının müəllifi **Lev Nikolayevic Tolstoy** (1828-1910) ailə münasibətləri ilə bağlı belə yazırırdı: "Bütün xoşbəxt ailələr bir-birinə oxşayır, bədbəxt ailələrin hər biri isə özünəməsus tərzdə bədbəxtidir". Uğurlu ailələrin təcrübəsi və uğursuz ailələrin həllini cətin tapa bilən problemləri həmişə bu sahəni öyrənən təşkilatların, xüsusiylə tədqiqat işi aparan sosioloq, pedaqoq və psixoloq alımların maraqlı dairəsində olmuşdur.

Psixoloqlar, pedaqoqlar, sosioloqlar və ailə cəmiyyətləri qeyd edirlər ki, müəyyən cətinliklər, kicik söz-söhbətlər uğurlu ailələrdə də vardır. Ancaq bu iki müxtəlif qrupların ailə münasibətlərinə yanaşma tərzində ciddi fərq aşkar olunmuşdur. Məsələn: Uğurlu ailələr baş verən mübahisələr, münaqışlər, yəni istənilən söz-söhbəti şırtırmır. Olduqca kicik əhemmiliyəti məsələni şar kimi piləyib böyümürlər. Onu sakitliklə, evdən kənarə cıxmaga qoymadan səbirlə, müləyim tərzdə, xüsusi bacarıqla həll etmək şansına malik olurlar. Ancaq uğursuz ailələrdə isə bu belə deyildir. Baş vermiş söz-söhbət və ya hadisə gündən-günə şırtılərək böyüdü-

lür. Mübahisələr qızışır, söyüş, dava, döyülmə həddinə yetişir. Sonra məsələ dəha da böyüyərək hüquq-mühafizə orqanlarına, məhkəməyə, boşanmaya və ya digər səviyyəyə qədər gedib catır.

Əgər cavan ər-arvad cəmiyyət və ailə qarşısında öz borcunu yerinə yetirməyə qadirdirsə, ailənin mənəvi-psixoloji, sosial-iqtisadi və etik ab-havası öz məcrasında isə ailədaxili hər bir məsələ hec bir cətinlik olmadan ailənin öz daxili gücü ilə həll ediləcəkdir.

Ailə həyatınızın gözəl, mənalı, daha xoş və forəhli olmasını istəyirsinizsə, həmişə tərəf müqabilinizi qarşı diqqətlə olun, ona guzəştə getməyi bacarın.

Dahi mütəfəkkir və alim Karl Marksın (1818-1883) təbirincə desək, məhəbbət cəmiyyətdə bir varlıq, bir şəxsiyyət kimi insanın hər hansı bir səviyyədə tütdüyü yerin özünə xas olan ölçüsü kimi başa duşülür. Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizaminin yaradıcılığında məhəbbət mövzusu ən şah mövzulardandır. Onun məhəbbət haqqında yazdığını seirlərdən bir nümunə götərik:

Əgər məhəbbətdə olmasa ismət, O şəhvət hissidir, deyil məhəbbət.

İngilis əxlaqsuna Samuel Smayls (1812-1904) ailə və əxlaq məsələsinə əraşdırarkən belə yazmışdı: "Ən yaxşı əxlaq məktəbi ailədir".

HAŞİYƏ: Görkəmli pedaqoq, Ukraynanın Əməkdar müəllimi, **Vasili Aleksandrovic Suxomlinski** (1918-1970) təlim-tərbiyə sahəsində böyük mütəxəssis idi. Pedaqoji işin fanatı və ustası olan bu insan 23 il Pavlış qəsəbə orta məktəbinin direktoru olmuşdu. Kənddə və ya qəsəbədə işləməsinə baxmayaraq, 36 monoqrafiyanın, 600-dən çox məqalənin, 1200 uşaq hekayəsinin müəllifi idi. "Urayımı uşaqlara verirəm" kitabı Dövlət mükafatına layiq görülmüşdü. V.A.Suxomlinski tərbiyədən səhbət acarkən belə bir ifadə

nin hüquqi nəticələri, uşaqların tərbiyəsində valideynlərin hüquq və vəzifələri, valideynlik hüququ, aliment öhdəlikləri və digər məsələlərin həlli öz əksini tapır.

On ikinci fasil GƏNCLƏRİN AİLƏ HƏYATININ ETİKA VƏ PSIXOLOGİYASI BARƏDƏ

Ailə cəmiyyətin özəyidir. Ailə dünənəsi insanın ən intim münasibətlərini özündə birləşdirir. Cəmiyyətdə bir necə növ, o cümlədən tam, natamam və uğursuz ailələr mövcuddur. Etika və psixologiyanın bu sahədə vəzifəsi isə ailənin möhkəmləndirilməsi üçün öz dəyərli məsləhət və təkliflərini verməkdən ibarətdir. Ailədə hörmət, mərifət, səmimilik və mehbərbəciliq, bir-birini yaxşı dinləmə, bir-birinə güzəşt etmə, bir-birinə etibarlı olmaq, etik normaları qoruyub saxlamaq əsas meyarlardandır. **Ailə cəmiyyətin tərkib hissəsidir.** Onu cəmiyyətdən ayırmak qeyri mümkündür. Gənclərin ailə qarşısında borcları isə çox böyükdür. Anaya, ataya, babaya və nənəyə, həyat yoldaşına, uşaqlarına hörmət gənclərin ən məqəddəs borcudur.

Sözü-söhbəti atalar sözləri və müdrik el deyimlərində qaynaqlanan filologiya elmləri doktoru **Nizaməddin Şəmsizadə** ailəyə yüksək dəyər verərək belə demişdir: "Kişiliyin birinci şərti gözəl ailədir. Ailəsi gözəl olmayan xalqın dövləti gözəl ola bilməz. Ailəni qorumaq- Vətəni və dövləti qorumaq deməkdir". **Gənclik dövrü-sosial yetkinlik və şəxsiyyətlər arasında münasibətlərin inkişaf etməsi dövrüdür.** Gənclər təkcə ailədə deyil, həmyaşidləri, yaşlı və qoca insanlarla da ünsiyət və münasibətlər qurmayı bacarmalıdır. Burada ünsiyət mədəniyyəti ilə bərabər hərtərəfli ünsiyətin mühüm əlamətləri hesab olunan principallıq, səbirlilik, təmkinlilik, xeyirxah-

aca bilər. Gənc hamilə qadının sağlamlığına, xüsusi ilə istirahətinə, qidalanmasına, yuxusuna və vaxtılı-vaxtında həkim müayinəsində kecməsinə geniş imkan və şərait yaradılmalıdır. **Üçüncü** uşaq doğulduğundan sonra gənc anaya qulluq məsələsi düzgün təşkil edilməlidir. **Dördüncü** faktora uşaqın saxlanması və tərbiyə olunması məsələləri aiddir. Uşaqların düzgün tərbiyə olunması ilə bağlı valideynlərin üzərinə çox böyük məsul vəzifələr düşür.

On üçüncü fasil AİLƏDAXİLİZORAKILIQ HAQQINDA DÜŞUNƏRKƏN...

Həzrəti Əli (ə) buyurub: "Qadınlarla savaşmayın. Cünki qalib də gələniz, məğlub da olsanız sizin üçün ayıb olacaqdır".

Bir cinayət əməli kimi zorakılıq həyatın müxtəlif sahələrində özünə yer alıb. İqtisadi, siyasi sahədə, maraqlı dairəsi üst-üstə düşməyən ölkələr, iri banklar, nüfuzlu şirkətlər, böyük müəssisələr arasında, eləcə də ailələrdə zorakılıq halları baş verir. Bir sözələ, cəmiyyətin ayrı-ayrı sahələrdə həmkarlılığı ələ almaq, qazanılmış hökmranlığı əldə saxlamaq, digərlərinə, xüsusi ilə zəiflərə qarşı müxtəlif məcburiyyət formalarını həyata kecirmək üçün zorakılıq əsaslı tətbiq edilir. Bu yol güclü tərəfə həmin üsulla müəyyən hüquqların, güzəşt və imtiyazların qazanılması üçün ən əlverişli şərait və imkanlar yaradır. "Zorakılıq", "fiziki zor tətbiq etmə", "zor tətbiq etməkələ hədələmə", "zorlama" və b. ifadələr gündəlik həyatda, xüsusi ilə hüquq-mühafizə sahəsində çalışanların dilində həmişə çox işlənən sözlər sırasındadır.

Bu yazıda biz əsasən yaşadığımız cəmiyyətin bel sütunu hesab edilən yeni quşrulmuş ən qadınlara ən öldürütü zərba vuran, onu dağıtmaga cəhd edən ailədəli zorakılıqlardan qısa söhbət acacağıq.

Ailədaxili zorakılıq, necə bir məisət zorakılığı kimi hüquq pozğunluğu sayılır. Bu zaman aşağıdakı hüquqlar pozulmağa məruz qalır:

1. Şəxsi toxunulmazlıq prinsiplərinin pozulması.

2. İnsanın ləyaqətinin alcaldılmasına yol verilməsi.

3. Qanuna tənzimlənən insan azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə qanunun tələblərinin pozulması və s.

Ailədaxili zorakılıq ailədə birgə yaşayın və bir-birilə qohum olan aşağıdakı şəxslər arasında yaranır:

1. Nikahda olan ər-arvad arasındaki zorakılıq.

2. Nikah müqaviləsinə xitam verildikdən sonra birlikdə yaşayan kecmiş ər-arvad arasında yaranan zorakılıq.

3. Əvvəlcədən nikah müqaviləsi bağlanmadan, faktiki olaraq ailə qurmuş və hazırda birgə yaşayan ər-arvad arasında vərən zorakılıq halları və b.

Ailədaxili zorakılıq halının qurbanı təkcə qadınlara sayılır. Bura eyni zamanda ailədə yaşıyan uşaqlar, qardaş və bacılar, baba və nənə, eləcə də başqa ailə üzvləri daxildir. Ailədaxili zorakılıq hallarının ildən-ilə artmasının bir səbəbi də zərər cəkməsi ailə üzvlərinin uzun müddət susmasıdır.

Zorakılığın yaranma səbəbləri. Ailədaxili vəziyyəti araşdırın mütəxəssislər zorakılığı yaradan əsas səbəb kimi ailədə üstün mövqə qazanmaq, ailənin üzərində nəzarəti gücləndirmək məqsədinin daşıdığını göstərirlər. Lakin baş verən zorakılıq halının iqtisadi, mənəvi, eləcə də sosial, qısqanlıq və başqa səbəbləri də vardır.

Zorakılığın növləri. BMT-nin açıqlamalarına görə dünyada ailədaxili zorakılıq aşağıdakı 4 növ üzrə həyata kecirlər:

1. Fiziki zorakılıq yolu ilə.

2. Psixoloji zorakılıq vasitəsilə.

3. Seksual zorakılığı gücləndirməklə.

4. Maliyyə, əmlak və b. imkanları bir oldə cəmləşdirərək iqtisadi zorakılığı hə-

şələtməsi: "Uşaqların əsas tərbiyə məktəbi ər və arvad, ata və ana arasındaki qarşılıqlı münasibətdir".

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında da yaxşı ailə, yaxşı yar haqqında gözəl və dəhəyanə fikirlər söylənilmişdir. Bayatılırlarımızdan kicik bir nümunəni oxuculara təqdim edək:

Əzizinəm, yaxşı yar,

Yaxşı doğra, yaxşı yar.

İgidi gümrah eylər,

Qədir bilən yaxşı yar.

Gözəl ailə cəmiyyətin bel sütunudur. Gözəl ailə - gözəl özür-gün yoldaşı, gözəl övladlar bu işqli və gözəl dünyamızın yaraşığı deməkdir. Mən də aşağıdakı şeirimdə elə bunu deməyə çalışmışam:

SƏNƏ YARIM SÖYLƏDİM Kİ..

Sənə yarımdən söylədim ki,

Sənən yarın ola bilim.

Kecim özür yollarından,

Həyatında qala bilim.

Sənə yarımdən söylədim ki,

Öz yarından yariyasan.

Günüm kecə sənin ilə,

Mənələ birgə qariyasan.

Sənə yarımdən söylədim ki,

Həsrətimi bitirəsən.

Mən Zakirə könül verib,

Vüsalına yetirəsən.

Ailədə, məktəbdə, mühitdə gözəl tərbiyə almış gənclərimiz bizim nurlu gələcəyimizdir. Mən həmişə ailəni müqəddəs bir varlıq hesab etmişəm. Var gücümüz, qüvvətimlə